

COVID-19 Pandemi Sürecinde Algılanan Stres ile Kariyer İyimserliği İlişkisi, Üniversiteler İçin Yol Haritası: Kesitsel Araştırma

The Relationship Between Perceived Stress and Career Optimism in the COVID-19 Pandemic Process, A Roadmap for Universities: Cross-Sectional Research

^{id} Bekir ERTUĞRUL^a, ^{id} Esra TEKİNYILDIZ^b, ^{id} Merve ALAMUR^c

^aBaşkent Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, İlk ve Acil Yardım Programı, Ankara, Türkiye

^bHacettepe Üniversitesi Hastaneleri, Çocuk Kalp ve Damar Cerrahisi Yoğun Bakım, Ankara, Türkiye

^cBaşkent Üniversitesi, Hemşirelik Bölümü, Ankara, Türkiye

Bu çalışma, 5. Uluslararası 23. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi'nde (13-18 Aralık 2021, Online) sözel olarak sunulmuştur.

ÖZET Amaç: Bu araştırma, koronavirus hastalığı 2019 [coronavirus disease 2019 (COVID-19)] pandemi sürecinde, üniversite öğrencilerinin algılanan stres düzeyi ile kariyer iyimserliği arasındaki ilişkiyi incelemek, üniversiteler ve akademisyenler için yol haritası ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. **Gereç ve Yöntemler:** Bu araştırma, COVID-19 pandemi sürecinde sağlık alanında öğrenim gören öğrencilerle Nisan-Mayıs 2021 tarihleri arasında kesitsel tipte yapılmıştır. Araştırmaya 469 üniversite öğrencisi katılmıştır. Üç bölümden oluşan anket formu "online" anket yoluyla toplanmıştır. Anket bölümleri; tanıtıcı özellikler, algılanan stres ölçeği ve kariyer iyimserliğinden oluşmaktadır. Verilerin analizinde frekans, yüzde, ortalama, standart sapma ve çoklu doğrusal regresyon analizi kullanılmıştır. Araştırmanın yapılması için gerekli izinler ve etik onay alınmıştır. **Bulgular:** Araştırmada öğrencilerin %83,6'sı girişimci özelliklere sahip olup %87,4'ü özyeterlik inancına sahiptir. Ayrıca öğrencilerin %74,0'ü iş bulamayacağını düşünürken, %70,1'i kariyer danışmanlığı almamaktadır. Öğrencilerin stres düzeyinin orta seviyede ve kariyer iyimserliği düzeyinin ortalamadan üzerinde olduğu saptanmıştır. Oluşturulan model, kariyer iyimserliğinin varyansının %41,3'ünü açıklamaktadır. Kariyer hedefi olma, meslek seçimi memnuniyeti, girişimcilik, öz yeterlik inancı, kariyer danışmanlığı alma, mesleki kimlik memnuniyeti değişkenleri kariyer iyimserliğini pozitif yönde yordamaktadır. Ancak stres algısı ve iş bulamama kariyer iyimserliğini negatif yönde yordamaktadır. Stres algısı puanındaki bir birimlik artış, kariyer iyimserliği puanında 0,221 düşüşle ilişkilendirilmiştir. **Sonuç:** Öğrencilerin stres algısı orta ve kariyer iyimserliği yüksek düzeydedir. Öğrencilerin stres algısının artması kariyer iyimserliğini azaltmaktadır. Bu bakımdan üniversitelerde öğrencilerin stres düzeylerini azaltıcı, kariyer süreçlerini belirleyici aktivite ve bilgilendirmelerin yapılması önerilir.

ABSTRACT Objective: This research coronavirus disease 2019 (COVID-19) pandemic with the level of perceived stress of college students in the process of career to examine the relationship between optimism, was intended to determine the roadmap for universities and academics. **Material and Methods:** This research was conducted in a cross-sectional type in April-May 2021 with students studying in the field of health during the COVID-19 pandemic process. Four hundred sixty nine university students participated in the study. The questionnaire, consisting of 3 parts, was collected through an online questionnaire. The questionnaire sections consist of introductory features, perceived stress scale and career optimism. Frequency, percentage, mean, standard deviation and multiple linear regression analysis were used in the analysis of the data. Necessary permissions and ethical approval were obtained to conduct the research. **Results:** In the research, 83.6% of the students have entrepreneurial characteristics and 87.4% have self-efficacy beliefs. In addition, while 74.0% of the students think that they cannot find a job, 70.1% do not receive career counseling. It was found that the stress level of the students was at an average level and the level of career optimism was above average. The created model explains 41.3% of the variance of career optimism. The variables of being a career goal, satisfaction with choosing a profession, entrepreneurship, self-efficacy belief, receiving career counseling, professional identity satisfaction predict career optimism positively. However, the perception of stress and the inability to find a job negatively predict career optimism. A one-unit increase in the stress perception score was associated with a 0.221 decrease in the career optimism score. **Conclusion:** Students' perception of stress is moderate and their career optimism is high. The increase in students' perception of stress reduces their career optimism. In this regard, it is recommended to carry out activities and information that reduce the stress levels of students at universities and determine their career processes.

Anahtar Kelimeler: Algılanan stres; COVID-19; kariyer iyimserliği; öğrenci; pandemi

Keywords: Perceived stress; COVID-19; career optimism; student; pandemic

Correspondence: Bekir ERTUĞRUL
Başkent Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, İlk ve Acil Yardım Programı, Ankara, Türkiye
E-mail: bertugrul@baskent.edu.tr

Peer review under responsibility of Türkiye Klinikleri Journal of Health Sciences.

Received: 30 Jan 2022

Received in revised form: 25 Apr 2022

Accepted: 18 May 2022

Available online: 30 May 2022

2536-4391 / Copyright © 2022 by Türkiye Klinikleri. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Aralık 2019 tarihinde, Çin'in Hubei eyaletinin Vuhan kentinde, viral pnömoniye yüksek oranda benzerlik gösteren ve klinik değerlendirmelerle etiyolojisi bilinmeyen bir dizi pnömoni vakası ortaya çıktı. Alt solunum yollarından alınan örneklerin değerlendirilmesi sonucunda, vakaların yeni tip koronavirüs olduğu tespit edildi.¹ Dünya Sağlık Örgütü, virüsün hızlı yayılmasının, vaka sayılarının ve durumun ciddiyetinin artmasının ardından bunun küresel bir halk sağlığı sorunu olduğunu bildirerek, 11 Mart 2020 tarihinde pandemi olarak ilan etti.² 29 Ocak 2022 tarihi itibarıyla dünya genelinde vaka sayısı 400 milyona yaklaşırken, ölüm sayısının 5,5 milyonu aştığı, Türkiye'de ise vaka sayısının 11 milyona yaklaştığı ve ölüm sayısının 80 bini geçtiği bildirilmektedir.^{3,4}

Koronavirüs hastalığı 2019 [coronavirus disease 2019 (COVID-19)] pandemisi kapsamında, tüm dünya ülkelerinde birtakım halk sağlığı önlemleri alınmıştır. Ülkeler evde kal uygulaması, sosyal ilişkileri sınırlama ve karantina gibi serbest yaşam faaliyetlerini kısıtlayıcı tedbirler almıştır. Geçmiş dönemlerde meydana gelen salgınlarda günlük yaşam aktivitelerini sınırlayıcı kararlar alınması, bireylerin ruh sağlığı sorunlarının oluşmasına ve algıladığı stres düzeyinin artmasına neden olmuştur.⁵ Stres, organizmaya baskı yapan herhangi bir durum karşısında organizmanın vermiş olduğu tepki olarak ifade edilmektedir.⁶ COVID-19 pandemisinde birçok özellikli grup stres yaşamıştır. Bu özellikli grupların başında ise üniversite öğrencileri gelmektedir. COVID-19 pandemi sürecinde Fransa'da 3.764 üniversite öğrencisi ile yapılan bir araştırmada, öğrencilerin %51,7'sinin orta düzey ve %22'sinin yüksek düzeyde strese sahip olduğu tespit edilmiştir.⁷ Salgının dünya ülkelerini etkilemesinin ardından, eğitim ve öğretim faaliyetlerinin uzaktan yapılması, salgının oluşturduğu yaşamı tehdit edici riskler, kötüye giden ekonomik göstergeler ve giderek artan işsizlik oranları genç popülasyonda yer alan birçok üniversite öğrencisini olumsuz etkilemektedir.⁸⁻¹⁰ Salgının neden olduğu bu olumsuz süreç, geleceğin belirsiz olmasına ve üniversite öğrencilerinin kariyer planlaması yapması noktasında problem yaşamasına neden olmaktadır.¹¹

Kariyer, bireyin hayatı boyunca sahiplendiği mesleki rollerine ilişkin beklenti ve isteklerini gerçekleştirilebilmek için gereken bilgi, beceri, yetenek

ve motivasyonla donatılarak ilerlemesinin sağlanmasıdır.¹² Kariyer iyimserliği ise bireylerin içinde bulunduğu birçok olumsuz duruma rağmen kariyer planlamasına yönelik beklentilerinin sağlanması, içinde buldukları mevcut durum zor görünmesine rağmen kariyer hedeflerine, gelecek planlarına ilişkin olumlu bir bakış açısıyla hedeflerine ulaşma noktasında gayret gösterme süreci olarak tanımlanmaktadır.¹³ Kariyer iyimserliğine sahip olan bir birey, kariyer geleceği ile yakından ilgilenme, hayalini kurduğu geleceği ile ilgili öğrenme konusunda istekli bir şekilde davranma ve belirlemiş olduğu kariyer başarısı için hedeflediği yolda rahat bir şekilde faaliyet gösterme özelliklerine sahiptir.¹⁴

COVID-19 pandemi sürecinin, bulaş riski ve ölüm oranının yüksek olmasına bağlı olarak bireylerde korku, endişe ve stres oluşturan bir durum hâline geldiği görülmektedir. Virüsün yok edilmesi noktasında etkili bir aşılamanın yapılamaması ve dünya ülkelerinin birçok tedbir almasına rağmen başarılı sonuçlar alınamaması toplum üzerindeki belirsizliği ve stresi artırmaktadır.¹⁵ Özellikle pandemi dönemini daha önceden deneyimlememiş üniversite öğrencilerinin, bu sürecin yönetebilirliğinde problem yaşadığı görülmektedir. Ülkelerin ekonomik durumunun kötüleşmesi ve işsizlik oranının artması gibi faktörlere ek olarak, üniversite öğrencilerinin uzaktan eğitim sistemiyle devam etmesi belirsizliği artıran etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireylerin belirsizlik ve stres ortamında kendi geleceğiyle ilgili planlama yapmasının, alacağı kararları olumsuz yönde etkileyeceği düşünülmektedir. Yapılan literatür taramalarında, direkt COVID-19 pandemi sürecinde üniversite öğrencilerinin algıladığı stres düzeyi ile kariyer iyimserlikleri arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalara rastlanmamıştır. Bu araştırmanın, üniversite döneminde eğitim gören bireylerin içinde bulunduğu mevcut durumun belirlenmesi, ruhsal durumunun değerlendirilmesi ve kariyer iyimserliklerine katkı sağlanması açısından önemli olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmada, COVID-19 pandemi sürecinde uzaktan eğitim alan üniversite öğrencilerinden oluşan bir örnekleme, tanıtıcı özelliklerin ve stres algılarının kariyer iyimserliğini destekleyip desteklemediği incelenmiştir. Aşağıdaki araştırma sorularının test edilmesi amaçlanmıştır.

1. Üniversite öğrencilerinin COVID-19 pandemi sürecinde algıladığı stres düzeyi nedir?

2. Üniversite öğrencilerinin COVID-19 pandemi sürecinde kariyer iyimserliği düzeyi nedir?

3. Üniversite öğrencilerinin COVID-19 pandemi sürecindeki tanıtıcı özellikleri ve stres algısı kariyer iyimserliğini etkiliyor mu?

GEREÇ VE YÖNTEMLER

ARAŞTIRMANIN ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın popülasyonunu, Türkiye’de bir vakıf üniversitesinin sağlık alanının 10 bölümünde öğrenim gören 900 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırma kesitsel tipte yapıldı. Örneklem büyüklüğü, regresyon analizinde her değişken için 45 katılımcı alınarak ve veri kaybı ihtimali hesaplanarak $[45 \times 10 (\text{değişken sayısı}) + 50 (\text{veri kaybı})] = 500$ olarak belirlenmiştir. Bu 10 bölümde öğrenim gören ve araştırmaya katılmayı kabul eden üniversite öğrencileri araştırmaya dâhil edildi. Bölüm başına gerekli olan öğrenci sayısını belirlemek için tabakalı örnekleme yöntemi kullanıldı. Bölümlerden öğrenci sayısı ile orantılı [ilk ve acil yardım (102), anestezi (49), patoloji (52), iş sağlığı ve güvenliği (18), fizyoterapi (58), tıbbi dokümantasyon ve sekreterlik (21), ameliyathane hizmetleri (46), ağız ve diş sağlığı (31), diyaliz (45), tıbbi görüntüleme teknikleri (47)] örneklem alındı. Veriler araştırmaya gönüllü olarak katılan ve veri toplama formlarını eksiksiz dolduran 469 öğrenci ile tamamlandı.

VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırmanın verileri; “Tanıtıcı Form”, Algılanan Stres Ölçeği (ASÖ-14) ve Kariyer İyimserliği Ölçeği (KİÖ) kullanılarak toplandı.

Tanıtıcı Form: Bu form, araştırma ekibi tarafından oluşturulan ve bireylerin cinsiyet, yaş, öz yeterlik inancı, kariyer hedefi olma, kariyer danışmanlığı alma, meslek seçimi memnuniyeti, iş bulamama, mesleki kimlik memnuniyeti ve girişimci özelliğe sahip olma durumunun yer aldığı 9 soru içermektedir.¹⁶

ASÖ-14: Ölçek, bireylerin yaşamlarında bazı durumların ne düzeyde stresli algılandığını tespit etmek amacıyla Cohen, Kamarck ve Mermelstein (1983) tarafından geliştirilmiştir. Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik analizi Eskin ve ark. (2013) tarafından yapılmıştır. Ölçek 14 madde ve 2 faktörden oluşmaktadır. Bunlar; yetersiz öz yeterlik algısı ve stres/rahatsızlık algısıdır (Tablo 1). Ölçek 5’li Likert tipinde (0-Hiçbir zaman, 4-Çok sık) puanlanmakta ve 7 ters maddeden oluşmaktadır. Ölçekten alınabilecek toplam puan 0-56 arasında değişmektedir. Ölçekten alınan puanın artması, bireyin stres algısının yüksek olduğunu belirlemektedir. Ölçeğin kesme noktası bulunmamaktadır. Ölçeğin cronbach alfa değeri 0,84 olarak hesaplanmıştır. Bu araştırmada ise 0,81 olarak bulundu.

KİÖ: Üniversite öğrencilerinin kariyer iyimserliğini ölçmek amacıyla Kepir Savoly ve Tuzgöl Dost tarafından 2021 yılında geliştirilerek, geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Ölçek 23 madde ve 4 faktörden oluşmaktadır. Bunlar; öz güven (1-6 sorular), umut (7-9 sorular), kariyer hedefleri motivasyonu (10-14 sorular) ve kariyer için gelecekteki öz yeterlik inançlarıdır (15-23 sorular) (Tablo 1). Ölçek, 5’li Likert tipinde (1-Bana hiç uygun değil, 5-Bana tamamen uygun) puanlanmakta ve ters maddesi bulunmamaktadır. Ölçekten 23-115 puan arasında alınmaktadır. Ölçekten alınan puanın artması, yüksek

TABLO 1: Araştırmanın ölçüm araçları.

Ölçekler	Faktörler	Örnek madde
Algılanan Stres Ölçeği	Yetersiz öz yeterlik algısı	*Geçen ay, ne sıklıkta gündelik zorlukların üstesinden başarıyla geldiniz?
	Stres/rahatsızlık algısı	*Geçen ay, kendinizi ne sıklıkta sinirli ve stresli hissettiniz?
Kariyer İyimserliği Ölçeği	Kariyer geleceği öz yeterlik inançları	*Gerçekleşirebileceğim bir kariyer planı hazırlayacağıma inanırım.
	Öz güven	*Kariyer seçeneklerini en iyi şekilde değerlendiririm.
	Kariyer hedefleri motivasyonu	*Kariyer hedeflerimi gerçekleştirmek için çaba harcamaya istekliyim.
	Umut	*İleride iş bulacağımdan umutluuyum.

kariyer iyimserliğine işaret etmektedir. Ölçeğin kesme noktası bulunmamaktadır. Ölçeğin cronbach alfa değeri 0,94 olarak hesaplanmıştır. Bu araştırmada ise 0,94 olarak bulundu.

PROSEDÜR

Araştırma protokolü etik kurul tarafından onaylandı. Araştırma verileri 15 Nisan 2021-15 Mayıs 2021 tarihleri arasında toplandı. Her öğrenci araştırma prosedürünü öz bildirime dayalı ve tek başına tamamladı. Öğrencilerden bilgilendirilmiş onam alınarak internet özelliği bulunan bir cihazdan erişim sağlandı. Öğrencilere google forms üzerinden hazırlanan veri seti gönderilerek araştırmadan istediği zaman ayrılabilceği ve istemediği soruya cevap vermeyebileceği konusunda bilgi verildi. Veri toplama sürecinde öğrencilere sormak istedikleri durumlara ve sorulara yönelik araştırmacıların iletişim adresi verildi. Öğrencilerin veri formunu doldurmaları 10 dk sürdü.

ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Bu araştırmada birtakım sınırlamalar mevcuttur. Araştırma bulgularının bu çerçevede yorumlanması önerilir. Bu araştırma, Türkiye'nin 1 ilinde ve 1 vakıf üniversitesindeki sağlık hizmetleri meslek yüksekokulunda (SHMYO) gerçekleştirildi. Türkiye'de COVID-19 pandemisinde vaka sayılarının pik yaptığı ve kısıtlamaların arttığı dönemde uzaktan eğitim alan üniversite öğrencileri ile yapıldı. Araştırmanın sonuçları, veri toplama yeri ve zamanındaki durumu göstermektedir.

İSTATİSTİKSEL ANALİZ

Tüm verilerin analizi IBM SPSS 22.0 sürümü (IBM Corp., Armonk, NY, ABD) ile gerçekleştirildi. Katılımcıların kategorik özellikleri frekans ve yüzde, sürekliliği değişkenleri ortalama ve standart sapma şeklinde sunuldu. Normal dağılımı test etmek için histogram, Q-Q grafiği, skewness ve kurtosis katsayıları değerlendirilerek -1,5 ile +1,5 aralığı normal kabul edilmiştir. COVID-19 pandemi sürecinde üniversite öğrencilerinin kariyer iyimserliğini yordama düzeyine, bağımsız değişkenlerin (cinsiyet, yaş, stres algısı, kariyer hedefi vb.) etkisini belirlemek için çoklu doğrusal regresyon analizi (enter method) yapılmıştır. Çoklu doğrusal regresyon analizi öncesi varsayımları olan çoklu doğrusallık, VIF (varyans

enflasyon faktörü), mahalanobis uzaklığı, cook uzaklığı, kaldıraç değerleri kontrol edilmiştir. Anlamlılık $p < 0,05$ düzeyinde anlamlı kabul edilmiştir.

ARAŞTIRMANIN ETİK YÖNÜ

Araştırma protokolü etik kurul tarafından onaylandı (Başkent Üniversitesi, tarih: 26.04.2021, no: 29385). Araştırmada kullanılan ölçekleri geliştiren araştırmacılarından kullanım izni alındı. Araştırmanın katılımcılarından "Bilgilendirilmiş Olur" alındı. Bu araştırma, Helsinki Deklarasyonu Prensipleri'ne uygun olarak yapılmıştır. Sağlık Bakanlığı Onayı alınmıştır.

BULGULAR

Öğrencilerin tanıtıcı özellikleri **Tablo 2**'de verilmiştir. Buna göre araştırmaya %78,7'si (n=369) kadın olan 469 öğrenci katılmıştır. Yaş ortalaması

TABLO 2: Katılımcıların tanıtıcı özellikleri.

Değişken	Ortalama (SS) veya n (%)
Yaş	20,32±1,506
Cinsiyet	
Kadın	369 (78,7)
Erkek	100 (21,3)
Öz yeterlik inancı	
Var	410 (87,4)
Yok	59 (12,6)
Kariyer hedefi	
Var	418 (89,1)
Yok	51 (10,9)
Kariyer danışmanlığı	
Alan	140 (29,9)
Almayan	329 (70,1)
Meslek seçimi	
Memnun	381 (81,2)
Memnun değil	88 (18,8)
İş bulamama düşüncesi	
Evet	347 (74,0)
Hayır	122 (26,0)
Mesleki kimlik	
Memnun	343 (73,1)
Memnun değil	126 (26,9)
Girişimci özellik	
Var	392 (83,6)
Yok	77 (16,4)

n: 469; SS: Standart sapma.

20,32±1,506 yıldır. Öğrencilerin çoğunluğu (%83,6) girişimci özelliğe sahip olup, %87,4'ü (n=410) öz yeterlik inancına sahiptir. Ayrıca öğrencilerin %74,0'ı (n=347) iş bulamayacağını düşünürken, %70,1'i (n=329) kariyer danışmanlığı almamaktadır (Tablo 2).

Öğrencilerin stres algısı puanının 29,76±6,681 (9-54) olduğu ve stres düzeyinin orta seviyede olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin kariyer iyimserliği puanının 88,37±14,898 (30-115) olduğu ve kariyer iyimserliği düzeyinin ortalamasının üzerinde olduğu saptanmıştır (Tablo 3).

Öğrencilerin kariyer iyimserliğini yordayan tanıtıcı özellikleri ve stres algıları, çoklu doğrusal regresyon analiziyle incelenmiştir. Oluşturulan model, kariyer iyimserliği varyansının %41,3'ünü açıklamaktadır (F=34,126, p<0,001). Önem sırasına göre kariyer hedefi olma (β=0,197; p<0,001), meslek seçimi memnuniyeti (β=0,194; p<0,001), girişimcilik (β=0,150; p<0,001), öz yeterlik inancı (β=0,120; p=0,005), kariyer danışmanlığı alma (β=0,118; p=0,001), mesleki kimlik memnuniyeti (β=0,102; p=0,017) değişkenleri kariyer iyimserliğini pozitif

yönde yordamaktadır. Ancak stres algısı (β=-0,163; p<0,001) ve iş bulamama (β=-0,113, p=0,003) kariyer iyimserliğini negatif yönde yordamaktadır. Stres algısı puanındaki bir birimlik artış, kariyer iyimserliği puanında 0,221 düşüşle ilişkilendirilmiştir (Tablo 4).

TARTIŞMA

Bu araştırma, Türkiye'de COVID-19 pandemisinde vaka sayılarının pik yaptığı ve kısıtlamaların arttığı dönemde, uzaktan eğitim alan üniversite öğrencilerinin stres algısı ile kariyer iyimserliği arasındaki ilişkiyi araştırdı. Sonuçlar, COVID-19 pandemi sürecinde, genç erişkinlerin psikolojik olarak nasıl etkilendiğini ve kariyer iyimserliğini ne ölçüde etkilediğini ortaya koymaktadır. Bu çalışmada, öğrencilerin ASÖ puan ortalamasının 29,77±6,682 olduğu belirlendi (Tablo 3). Bu sonuca göre öğrencilerin stres algısının orta seviyede olduğu görüldü. COVID-19'a bağlı ölüm oranı, genç bireylerde yaşlılara oranla daha az görülmesine rağmen orta düzeyde stres yaşadıkları ve psikolojik olarak etkilendikleri görülmektedir. Ayrıca ortaya çıkan iş güvencesizliği ve gelecek belirsizliği gibi faktörlere bağlı stresörler, bireylerin kariyere yönelik olumsuz düşüncelere sahip olmasına neden olabilmektedir.¹⁷ Bu çalışmada, öğrencilerin kariyer iyimserliği ölçeği puan ortalamasının 88,37±14,898 olduğu bulundu (Tablo 3). Bu sonuç, öğrencilerin kariyer iyimserliğinin ortalamasının üzerinde olduğunu bildirmektedir. Öğrencilerin algıladığı

TABLO 3: Katılımcıların ölçek puanı.

	Ortalama (SS)	En az-en çok
Algılanan Stres Ölçeği	29,76 (6,681)	9-54
Kariyer İyimserliği Ölçeği	88,37 (14,898)	30-115

n: 469; SS: Standart sapma.

TABLO 4: Tanıtıcı bilgilerin ve stres algısının kariyer iyimserliği üzerine etkisi.

Bağımsız değişkenler	B	SE	β	t	p değeri	%95,0 GA
Sabit	2,358	0,429		5,491	0,000*	1,514, 3,202
Yaş	-0,021	0,015	-0,048	-1,346	0,179	-0,051, 0,010
Cinsiyet	-0,072	0,057	-0,045	-1,252	0,211	-0,185, 0,041
Öz yeterlik inancı (1 hayır, 2 evet)	0,235	0,082	0,120	2,847	0,005**	0,073, 0,396
Kariyer hedefi (1 hayır, 2 evet)	0,410	0,081	0,197	5,071	0,000*	0,251, 0,569
Kariyer danışmanlığı (1 almayan, 2 alan)	0,167	0,052	0,118	3,219	0,001**	0,065, 0,269
Meslek seçimi (1 memnun değil, 2 memnun)	0,322	0,070	0,194	4,580	0,000*	0,184, 0,460
İş bulamama düşüncesi (1 hayır, 2 evet)	-0,167	0,055	-0,113	-3,025	0,003**	-0,276, -0,059
Mesleki kimlik (1 memnun değil, 2 memnun)	0,149	0,062	0,102	2,406	0,017**	0,027, 0,271
Girişimci özellik (1 yok, 2 var)	0,262	0,073	0,150	3,604	0,000*	0,119, 0,405
Algılanan stres düzeyi	-0,221	0,053	-0,163	-4,204	0,000*	-0,324, -0,118

*p<0,001; **p<0,05. n: 469; GA: Güven aralığı; SE: Standart hata; β, standardize edilmiş regresyon katsayısı. R kare (Belirleme katsayısı)=0,426; Düzeltilmiş R kare (Düzeltilmiş belirleme katsayısı)=%41,3. Durbin-Watson katsayısı=1,162.

stres düzeyi ile kariyer iyimserliği arasındaki ilişki anlamlıdır (Tablo 4). Öğrencilerin algıladığı stres orta düzeyde olmasına rağmen tersi yönde kariyer iyimserliğinin de yüksek olduğu görülmektedir. Kariyer iyimserliği düzeyinin yüksek olmasının, COVID-19 pandemi sürecinde sağlık çalışanlarına yönelik ihtiyaçtan kaynaklı istihdam oranının artmasıyla ilişkilendirilebileceği düşünülmektedir.

Kariyer seçimi, meslek hayatında çalışan bireyleri ve buna bağlı olarak da toplumu ilgilendirmektedir. Kariyer planlaması hatalı yapıldığında isteksizlik, işten ayrılma isteği, örgütsel bağlılığın düşük olması gibi olumsuz durumlara neden olarak, verimsiz ve mutsuz bireylerden oluşan iş gücü katılımcısını ve toplumu meydana getirmektedir.¹⁸ Kariyer iyimserliği puanını anlamlı olarak etkileyen değişkenler incelendiğinde, kariyer hedefi olan öğrencilerin kariyer iyimserliğinin daha yüksek düzeyde olduğu görüldü (Tablo 4). Yapılan araştırmalarda, güçlü kariyer planlama davranışı ve kariyer planı olma durumunun öğrencilerin kariyer iyimserliğini olumlu etkilediği görülmektedir.^{19,20} Pandemi döneminde bulaş riskini azaltmak amacıyla öğrencilerin meslek alanlarında uygulama ve staj yapma imkânı azaldığı için çalışmak istediği sektörü belirleme durumu zorlaştı. Buna yönelik, öğrencilerin kendini değerlendirerek hedef ve basamaklarını tespit etmesi, mesleğine ilişkin panel ve kongre gibi bilimsel faaliyetlere katılımı, üniversite dış paydaş etkileşiminin geliştirilmesi, alandan deneyimli bireylerle öğrencilerin görüştürülmesi, öz güven kazanması açısından gelecekteki uygulama alanları olan kurumlarda sorumluluk verilmesinin kariyer iyimserlik düzeyinin artmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Meslek seçimi, bireyin hayatını şekillendireceği için önemlidir. Meslek seçiminin nasıl yapıldığına ilişkin yapılan bir araştırmada; boşa kalmama, bir uyarıcı etkisiyle geleceğin mesleği düşüncesi, maddi durum eksikliği, isteyerek gelmeme ve puana göre seçim yapma gibi öğrencilerin seçim nedenleri görülmektedir. Aynı araştırmada, meslek seçiminin yetenek ve istekleri doğrultusunda şekillenen öğrencilerin öz güven ve gelecek beklentisinin daha yüksek olduğu bilinmektedir.²¹ Bu araştırmada, meslek seçiminden memnun olan öğrencilerin kariyer iyimserliğinin daha yüksek düzeyde olduğu görüldü (Tablo 4). Yapılan

araştırmalarda, mesleği iyi açıdan algılamanın ve mesleği sevmeye durumunun kariyer iyimserliğini artırdığı bildirilmektedir.^{20,22} Öğrencilere, üniversitelere giriş sınavı öncesinde meslek tercihi ve rollerine ilişkin bilgi ve danışmanlık sağlanması yararlı olacaktır. COVID-19 pandemi sürecinde sağlık çalışanlarına yönelik ihtiyaçtan kaynaklı izinlerin ve istifaların iptal edilmesi, toplumun sağlık çalışanlarına COVID-19 bulaştırıcılığı yüksek düşüncesiyle stigmatizasyonu, bulaştırıcılık korkusu nedeniyle ailesini görememe ve sağlıkta şiddetin artmasının öğrencilerin meslek seçimi memnuniyetini ve kariyer iyimserliğini etkilediği düşünülmektedir. Öğrencilere interaktif yöntemlerle ulaştırılmasının sağlanması, COVID-19 pandemi sürecinde gelecekteki mesleğine yönelik bakış açısının ve meslek seçimlerinden memnuniyet durumlarının belirlenmesi ve düzenlenen uygun program ve planlamalarla yeteneklerine yönelik rehberliklerin uygulanması sağlanmalıdır.

Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmasında girişimcilik önemli bir faktördür. Başarılı girişimcilerin nitelikleri incelendiğinde; yaratıcılık, risk alma, kaynakların mobilizasyonu, yönetim özelliği ve başarısızlıklardan geri dönme becerisi gibi özelliklerden oluşmaktadır.²³ Bu araştırmada, girişimcilik özelliği olan öğrencilerin kariyer iyimserliğinin daha yüksek düzeyde olduğu görüldü (Tablo 4). Yapılan bir araştırmada da bu araştırmayı destekler nitelikte, girişimcilik bölümünde eğitim gören öğrencilerin kariyer iyimserliği düzeyi yüksektir.²⁴ Girişimcilik özelliği olan bireylerin, iş dünyasında meydana gelen değişimler ve COVID-19 gibi birden ortaya çıkan bir durumla karşılaştığında üstesinden gelme yeteneğinin daha yüksek olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Ayrıca eğitim kurumlarında başarılı girişimcilerin ortaya çıkması için staj ve uygulama eğitimleri, akademik dersler, mesleğe özgü sosyal faaliyetlerde öğrencilik döneminde görev alınması gibi yöntemlerle girişimci özelliklerin eğitim süreçleri içerisinde öğrencilere aşılanması gerektiği düşünülmektedir.

Günümüzde, küreselleşmenin etkisiyle yeni iş olanakları ve toplumsal değişimler ortaya çıktı. Buna bağlı meslek alanlarıyla ilgili kariyer danışmanlığı hizmeti almanın önemi keşfedildi. Bu araştırmada, kariyer danışmanlığı alan öğrencilerin kariyer iyimserliğinin daha yüksek düzeyde olduğu görüldü

(Tablo 4). Yapılan bir araştırmada, kariyer danışmanlığı almanın kaygıyı, belirsizliği, güvensizliği ve kararsızlığı azalttığı tespit edilmiştir.²⁵ Ayrıca kariyer uyumu yüksek olan öğrencilerin, kariyer kaygısının daha düşük olduğu bilinmektedir.²⁶ Akademisyenlerin kariyer danışmanlığı sağlarken, öğrencilerin kariyere ilişkin bireysel, toplumsal ve ailesel düşüncelerinin tespit edilmesi, yeteneklerinin keşfedilmesi, kariyer kararının netleştirilmesi, zaman ve görev planlaması yapılması ve kariyer uyumunun artırılması sağlanmalıdır. Ayrıca öğrencilerin meslek alanında profesyonellerle iletişime geçmesi, sahayı görmesinin sağlanması için akademisyenlerin resmi eğitim alarak, rehberlik ve danışmanlık sağlamanın ve kariyer günleri düzenleyerek bilgilendirme yapmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

SHMYO öğrencilerinin çoğunluğunun, idealindeki mesleğin öğrenim gördüğü bölümle ilgisiz olduğu ve nedenlerinden birinin de olumsuz meslek imajı olduğu bildirilmektedir.²⁷ Bu araştırmada, mesleki kimliğinden memnun olan öğrencilerin kariyer iyimserliğinin daha yüksek düzeyde olduğu görülmektedir (Tablo 4). Yapılan bir araştırmada, mesleki imaj algısının kariyer iyimserliğini olumlu yönde etkilediği bildirilmektedir.²⁸ Literatürle benzer şekilde, üniversitelerde öğrencilerin mesleğe bakış açısını değerlendiren formların oluşturulması ve uygulanması sağlanmalıdır. Elde edilen veriler ışığında, eksiklik hissedilen noktalarda farkındalığı artırmak için mesleki duruşu yüksek olan akademisyenlerin ve sağlık profesyonellerinin öğrencilerle buluşturulmasının sağlanmasının mesleki kimlik gelişimi üzerinde katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Öz yeterlilik düzeyi, bir görevin başarılı olarak yerine getirilmesinde önemlidir. Düşük düzeyde öz yeterliliği olan bireylerin zor durumların üstesinden gelme noktasında çaba harcamadığı veya vazgeçtiği, öz yeterliliği yüksek olan bireylerin ise çok fazla çaba harcadığı görülmektedir. Ayrıca öz yeterliliğin yüksek olması, kişinin görevi en iyi şekilde yapıp bitirmesini sağlamaktadır.²⁹ Bu araştırmada, öz yeterlilik inancı yüksek olan öğrencilerin kariyer iyimserliğinin daha yüksek düzeyde olduğu görüldü (Tablo 4). Yapılan araştırmalar, kariyer iyimserliğinin öz yeterlilik ile bağlantılı olduğunu göstermektedir.^{30,31} Öğrencilerin mesleki beceriler kazanması, bilimsel

çalışmalar yapması ve bilinç kazanması gibi öz yeterliliğin artmasını sağlayacak araştırmalar yapılmalı ve üniversite müfredatına konulması sağlanmalıdır. Ayrıca üniversitelerde kariyer danışmanlığının yapılabilmesi için uygun birimlerin kurulması, öğrencilerin üniversite eğitimi sürecinde gelecekteki çalışma alanları olan hastane, tıp merkezi ve ambulans gibi alanlarda uygulama yapma imkânları sağlanarak öz yeterliliği ve kariyer iyimserliğinin artmasının sağlanacağı düşünülmektedir.

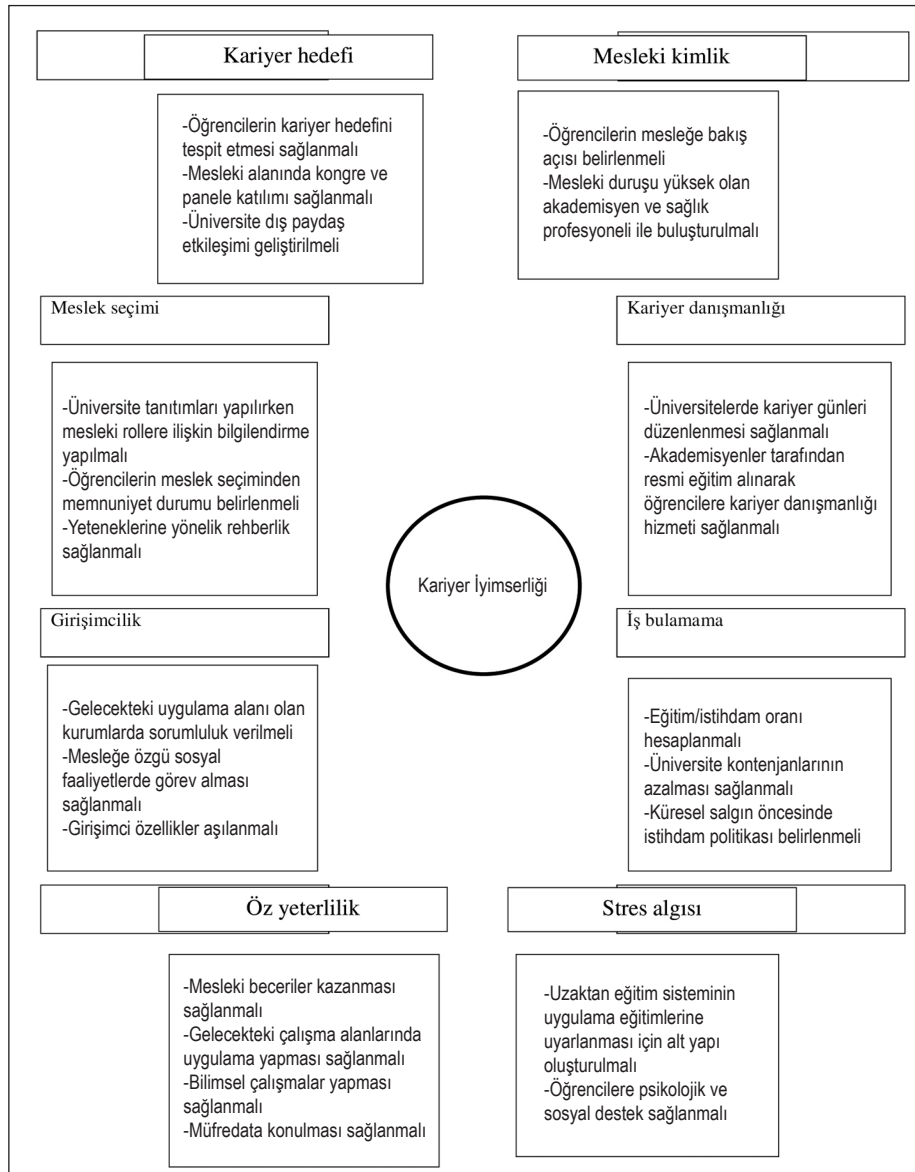
Dünya çapında COVID-19 pandemi sürecinde öğrencilerin karşılaştığı birtakım zorluklar meydana geldi. Bu zorluklar; uzaktan eğitim sistemine geçiş, final sınavlarının ertelenmesi, seyahat kısıtlaması sürecinde uluslararası öğrencilerin durumu, gelecek belirsizliği ve vakaların artması öğrencilerde endişe ve strese neden olurken, kariyerleri üzerinde ciddi etkileri olabileceği düşünülmektedir.³² Bu araştırmada, stres faktörü yüksek olan öğrencilerin kariyer iyimserliğinin daha düşük düzeyde olduğu görülmektedir (Tablo 4). Yapılan bir araştırmada, üniversite eğitimi döneminde yaşanan sosyal destek eksikliğine bağlı ortaya çıkan stresin, meslek hayatının ilk yılındaki kariyer iyimserliğini olumsuz etkilediği bilinmektedir.³³ COVID-19 pandemi sürecinde sokağa çıkma kısıtlamasının, sosyal mesafe kurallarının, seyahat kısıtlamasının bireylerin sosyal ilişkilerinin azalmasına ve strese yol açtığı düşünülmektedir. Ayrıca eğitim sürecinde hızlı bir şekilde kontrolsüz uzaktan eğitim sistemine geçilmesinin ve bu sistemin eksikliklerine bağlı öğrencilerin teorik ve uygulama eğitimlerinde, sınav ve staj uygulamasında yetersizliklerin olmasının, öğrencilerin kariyer iyimserliğini olumsuz etkilediği ve bu doğrultuda önlemlerin alınması gerektiği düşünülmektedir.

Küresel sorunlardan biri olan işsizlik, COVID-19 pandemi sürecinde sektörlerin etkilenmesiyle ve iş yerlerinin kapanmasıyla genç ve orta yaşta bireylerin işsiz kalmasına neden olmuştur.⁸ COVID-19 pandemi sürecinde kriz yönetimine bağlı Türkiye’de istihdam oranı azalırken, işsizlik oranının arttığı saptandı.³⁴ Bu araştırmada, öğrencilerin büyük çoğunluğunun iş bulma konusunda zorluk yaşayacağını düşündüğü görüldü. İş bulamayacağını düşünen öğrencilerin ise kariyer iyimserliğinin daha düşük düzeyde olduğu bulundu (Tablo 4). Yapılan bir araştırma,

iş bulamayacağını düşünmenin, öğrencilerin umutsuzluk düzeyini artırdığını göstermektedir.³⁵ Son dönemlerde üniversite kontenjanlarının artmasının, eğitim/istihdam oranının hesaplanmaması ve pandemi sürecinde birtakım iş yerlerinin kapanmasının işsizlik oranını artırdığı düşünülmektedir. Bu duruma yönelik, üniversite kontenjanlarının azaltılması, işsizliğe neden olan faktörlerin belirlenmesi, ülkelerin istihdam politikası belirlemesi ve COVID-19 gibi kriz durumlarında değişen ülke koşullarına uyum sağlamak adına çözüm niteliğinde alınabilecek önlemlerin küresel sorunların öncesinde belirlenmesi yararlı olacaktır.

AKADEMİSYEN VE ÜNİVERSİTELER İÇİN ÇIKARIMLAR

COVID-19 pandemi sürecinde ortaya çıkan kriz ve artan stres yönetiminde öğrencilerin kariyer iyimserliğini artırmak büyük önem taşımaktadır. Bu doğrultuda, akademisyen ve üniversitelere birtakım sorumluluklar düşmektedir. Bu araştırmanın bulguları, akademisyen ve üniversitelere yönelik öğrencilerin kariyer iyimserliğini artırmak için izleyebilecekleri bir yol haritası bildirmektedir (Şekil 1). Belirtilen yol izleme haritası 8 başlık altında ortaya koyulmuştur.

ŞEKİL 1: Üniversiteler ve akademisyenler için yol izleme haritası.

1. Kariyer hedefi olan öğrencilerin kariyer iyimserliği daha yüksek bulundu. Öğrencilerin kariyer hedefinin tespit edilmesinin, mesleki alanda kongrelere katılmasının ve üniversite dış paydaş etkileşiminin geliştirilmesinin kariyer iyimserliğini artıracığı düşünülmektedir.

2. Meslek seçiminden memnun olan öğrencilerin kariyer iyimserliği daha yüksek bulundu. Üniversite tanıtımları sırasında mesleki rollere ilişkin bilgilendirme yapılmasının, meslek seçiminden memnuniyet durumunun belirlenmesinin ve öğrencilere yeteneklerine ilişkin rehberlik sağlanmasının kariyer iyimserliğini artıracığı düşünülmektedir.

3. Girişimcilik özelliği olan öğrencilerin kariyer iyimserliği daha yüksek bulundu. Öğrencilere girişimcilik özelliklerinin aşılmasının, öğrencilerin mesleğe yönelik sosyal faaliyetlerde görev almasının ve gelecekte uygulama alanı olan kurumlarda sorumluluk verilmesinin kariyer iyimserliğini artıracığı düşünülmektedir.

4. Kariyer danışmanlığı alan öğrencilerin kariyer iyimserliği daha yüksek bulundu. Üniversitelerin kariyer günleri düzenlemesinin ve akademisyenlerin resmî eğitim olarak öğrencilere yönelik kariyer danışmanlığı yapmasının kariyer iyimserliğini artıracığı düşünülmektedir.

5. Mesleki kimliğinden memnun olan öğrencilerin kariyer iyimserliği daha yüksek bulundu. Öğrencilerin mesleğe bakış açısının belirlenmesinin, mesleki duruşu yüksek olan akademisyen ve sağlık profesyoneli ile bir araya getirilmesinin kariyer iyimserliğini artıracığı düşünülmektedir.

6. Öz yeterlik inancı olan öğrencilerin kariyer iyimserliği daha yüksek bulundu. Öğrencilerin bilimsel çalışmalar yapmasının, mesleki beceriler kazanmasının ve müfredata konulmasının kariyer iyimserliğini artıracığı düşünülmektedir.

7. Stres algısı yüksek olan öğrencilerin kariyer iyimserliği daha düşük bulundu. Öğrencilere psikolojik ve sosyal açıdan destek sağlanmasının ve uzaktan eğitim sisteminin uygulama eğitimlerine uyarlanması için üniversitelerin alt yapısının düzenlenmesinin kariyer iyimserliğini artıracığı düşünülmektedir.

8. İş bulamama düşüncesi olan öğrencilerin kariyer iyimserliği daha düşük bulundu. Eğitim/istih-

dam oranı hesaplanarak üniversite kontenjanlarının azaltılmasının ve COVID-19 pandemisi gibi küresel salgın öncesinde istihdam politikası belirlenmesinin kariyer iyimserliğini artıracığı düşünülmektedir.

SONUÇ

Araştırma, COVID-19 pandemi sürecinde üniversite öğrencilerinin stres algısının orta düzeyde ve kariyer iyimserliğinin yüksek düzeyde olduğunu ortaya koydu. Öğrencilerin kariyer hedefi olması, meslek seçimi memnuniyeti, girişimcilik, kariyer danışmanlığı alma, mesleki kimlik memnuniyeti, öz yeterlik inancı kariyer iyimserliğini artırırken; stres algısı ve iş bulamama düşüncesi kariyer iyimserliğini azaltmaktadır. Ayrıca öğrencilerin kariyer iyimserliğini etkileyen faktörlerin ve kariyer iyimserliğinin artırılması için üniversitelere ve akademisyenlere yönelik önerilerin yer aldığı bir yol izleme haritasını ortaya koydu. Küresel salgınlardan biri olan COVID-19 pandemi süreci ve diğer kriz ortamlarının yönetimine yönelik oluşturulan bu yol haritası, üniversite ve akademisyenlerin strateji geliştirmesine katkı sağlayacaktır.

Teşekkür

Araştırmaya katılan öğrencilere teşekkür ederiz.

Finansal Kaynak

Bu çalışma sırasında, yapılan araştırma konusu ile ilgili doğrudan bağlantısı bulunan herhangi bir ilaç firmasından, tıbbi alet, gereç ve malzeme sağlayan ve/veya üreten bir firma veya herhangi bir ticari firmadan, çalışmanın değerlendirme sürecinde, çalışma ile ilgili verilecek kararı olumsuz etkileyebilecek maddi ve/veya manevi herhangi bir destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması

Bu çalışma ile ilgili olarak yazarların ve/veya aile bireylerinin çıkar çatışması potansiyeli olabilecek bilimsel ve tıbbi komite üyeliği veya üyeleri ile ilişkisi, danışmanlık, bilirkişilik, herhangi bir firmada çalışma durumu, hissedarlık ve benzer durumları yoktur.

Yazar Katkıları

Fikir/Kavram: Bekir Ertuğrul; **Tasarım:** Esra Tekin Yıldız; **Denetleme/Danışmanlık:** Bekir Ertuğrul; **Veri Toplama ve/veya İşleme:** Merve Alampur; **Analiz ve/veya Yorum:** Esra Tekin Yıldız; **Kaynak Taraması:** Merve Alampur; **Makalenin Yazımı:** Bekir Ertuğrul, Esra Tekin Yıldız, Merve Alampur; **Eleştirel İnceleme:** Bekir Ertuğrul.

KAYNAKLAR

- Huang C, Wang Y, Li X, Ren L, Zhao J, Hu Y, et al. Clinical features of patients infected with 2019 novel coronavirus in Wuhan, China. *Lancet*. 2020;395(10223):497-506. [Crossref] [PubMed] [PMC]
- World Health Organization [Internet]. © 2022 WHO. WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19-11 March 2020. Available from: [Link]
- World Health Organization [Internet]. © 2022 WHO. [Cited: January 29, 2022]. WHO Coronavirus (COVID-19) dashboard. Available from: [Link]
- Sağlık Bakanlığı [Internet]. © 2022 T.C. Sağlık Bakanlığı. [Erişim tarihi: 29 Ocak 2022]. COVID-19 Bilgilendirme Platformu. Erişim linki: [Link]
- Hossain MM, Sultana A, Purohit N. Mental health outcomes of quarantine and isolation for infection prevention: a systematic umbrella review of the global evidence. *Epidemiol Health*. 2020;42:e2020038. [Crossref] [PubMed] [PMC]
- Selye H. The evolution of the stress concept: The originator of the concept traces its development from the discovery in 1936 of the alarm reaction to modern therapeutic applications of syntoxic and catatonic hormones. *American Scientist*. 1973;61(6):692-9. [Link]
- Bourion-Bédès S, Tarquinio C, Batt M, Tarquinio P, Lebrouilly R, Sorzana C, et al. Stress and associated factors among French university students under the COVID-19 lockdown: the results of the PIMS-CoV 19 study. *J Affect Disord*. 2021;132(2):108-14. [Crossref] [PubMed] [PMC]
- Bağlı İE. Türkiye'de genç işsizlik üzerine bir inceleme: pandemi faktörü. *Sosyal Hizmet*. 2020;6(2):64-78. [Link]
- Kılınçel Ş, Kılınçel O, Muratdağı G, Aydın A, Usta MB. Factors affecting the anxiety levels of adolescents in home-quarantine during COVID-19 pandemic in Turkey. *Asia Pac Psychiatry*. 2021;13(2):e12406. [Crossref] [PubMed] [PMC]
- Achdut N, Refaeli T. Unemployment and psychological distress among young people during the COVID-19 pandemic: psychological resources and risk factors. *Int J Environ Res Public Health*. 2020;17(19):7163. [Crossref] [PubMed] [PMC]
- Parola A. Novel coronavirus outbreak and career development: a narrative approach into the meaning for Italian University Graduates. *Front Psychol*. 2020;11:2255. [Crossref] [PubMed] [PMC]
- Dündar G. Kariyer geliştirme. Sadullah ÖZ, editör. *İnsan Kaynakları Yönetimi*. 6. Baskı. İstanbul: Beta Yayıncılık; 2013. p.268-98.
- Zorver CE, Owen FK. Developing a career adaptability and optimism scale. *International Journal of Human Sciences*. 2014;11(2):314331. [Crossref]
- McIlveen P, Beccaria G, Burton LJ. Beyond conscientiousness: career optimism and satisfaction with academic major. *Journal of Vocational Behavior*. 2013;83(3):229-36. [Crossref]
- Duman N. Üniversite öğrencilerinde COVID 19 korkusu ve belirsizliğe tahammülsüzlük [COVID-19 fear and intolerance to uncertainty in university students]. *The Journal of Social Science*. 2020;4(8):426-37. [Crossref]
- Eva N, Newman A, Jiang Z, Brouwer M. Career optimism: a systematic review and agenda for future research. *Journal of Vocational Behavior*. 2020;116(103287):1-18. [Crossref]
- Vander Elst T, Notelaers G, Skogstad A. The reciprocal relationship between job insecurity and depressive symptoms: a latent transition analysis. *Journal of Organizational Behavior*. 2017;39(9):1197-218. [Crossref]
- Gül H, Maksüdünov A, Yamaltdinova A, Abdildav M. Öğrencilerin demografik özelliklerinin kariyer uyumluluğu ve iyimserliği ile ilişkisi: Kırgızistan örneği [The relationship of students' demographic characteristics with career adaptability and optimism: a case of Kyrgyzstan]. *Journal of KMU Social and Economic Research*. 2019;21(36):34-46. [Link]
- Güldü Ö, Kart ME. Kariyer planlama sürecinde kariyer engelleri ve kariyer geleceği algılarının rolü [The role of career barriers and career future perceptions in the career planning process]. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 2017;72(2):377-400. [Crossref]
- Amanak K, Şeker S, Canbay FÇ, Esen E. Ebelik öğrencilerinin lisansüstü eğitim ve kariyer tercihlerinin belirlenmesi: Bir karma yöntem çalışması [Determining postgraduate education and career preferences of midwifery students: a mixed method study]. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*. 2020;10(1):58-67. [Crossref]
- Tezcan F. Üniversite gençliğinin meslek seçimi ve gelecek beklentileri: Akdeniz üniversitesi edebiyat fakültesi örneği [Career choice and future expectations of university youth: case of faculty of letters of Akdeniz University]. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. 2018;8(8):27-57. [Crossref]
- Mollaoglu M, Yanmış S. 4. sınıf hemşirelik öğrencilerinin meslek algısı ve kariyer planlaması arasındaki ilişkinin belirlenmesi [Determination of the relationship between the perception of occupation and career planning of 4th grade nursing students]. *SETSCI Conference Proceedings*. 2019;4(9):78-81. [Crossref]
- Yoganandan G, Kumar MD. Qualities of successful entrepreneurs-a review of relevant literature. *Materials Today: Proceedings*. 1 April 2021 [Crossref]
- Büyükyılmaz O, Ercan S, Gökerik M. Öğrencilerin kariyer planlama tutumlarının demografik faktörler açısından değerlendirilmesi: Karabük Üniversitesi İşletme Fakültesi öğrencileri üzerine bir araştırma [Evaluation of career planning attitudes of students in terms of demographic factors: a research on Karabuk University Faculty of Business administration students]. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 2016;5(7):2065-76. [Link]
- Obi OP. Constructionist career counseling of undergraduate students: an experimental evaluation. *Journal of Vocational Behavior*. 2015;88:215-9. [Crossref]
- Boo S, Wang C, Kim M. Career adaptability, future time perspective, and career anxiety among undergraduate students: a cross-national comparison. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*. 2021;29(1):100328. [Crossref]
- Okur Z, Baykal Ü. Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin kariyer eğilimi [Career inclination of students in vocational healthcare schools]. *Aydın Sağlık Dergisi*. 2016;2(2):23-35. [Link]
- Şen S, Özdilek S, Öz EN. Hemşirelik öğrencilerinde kariyer geleceği ile hemşirelik mesleğine yönelik imaj algısı arasındaki ilişkinin belirlenmesi [Determining the relationship between career future and image perception of nursing profession in nursing students]. *Sağlık ve Hemşirelik Yönetim Dergisi*. 2021;8(1):21-30. [Crossref]
- Durmaz Ş, Ören K. Öz yeterlilik ve özgüvenin işgücü ve istihdama etkisine bir bakış [A research for the effect of self-efficacy and self-confidence to labor force and employment]. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 2017;9(1):109-120. [Link]
- McLennan B, McIlveen P, Perera HN. Pre-service teachers' self-efficacy mediates the relationship between career adaptability and career optimism. *Teaching and Teacher Education*. 2017;63:176-85. [Crossref]

31. Yeni Z, Yeni HK. Pozitif psikolojik sermayenin kariyer gelecek algısı üzerindeki etkisinin belirlenmesine yönelik bir araştırma. Yüksekbilgili Z, ed. Bildiri Kitabı: Vol. 1/6. İstanbul: Uluslararası Sosyal Araştırmalar Kongresi; p.117-26. Kongre tarihi: 20-22 Nisan 2017.
32. Sahu P. Closure of Universities Due to Coronavirus Disease 2019 (COVID-19): impact on education and mental health of students and academic staff. *Cureus*. 2020;12(4):e7541. [[Crossref](#)] [[PubMed](#)] [[PMC](#)]
33. Taylor M, McLean L, Bryce Cl, Abry T, Granger KL. The influence of multiple life stressors during Teacher Training on Burnout and Career Optimism in the first year of teaching. *Teaching and Teacher Education*. 2019;86(2):1-11. [[Crossref](#)]
34. Türkiye İstatistik Kurumu [İnternet]. İşgücü istatistikleri, Nisan 2021. [Erişim tarihi: 5 Temmuz 2021] Erişim linki: [[Link](#)]
35. Aslan BY. Genç işsizliğe yönelik alan araştırması: üniversite öğrencileri arasında kaygı ve umutsuzluk [A survey for youth unemployment: anxiety and hopelessness among university students]. *Çalışma İlişkileri Dergisi*. 2015;6(2):71-86. [[Link](#)]